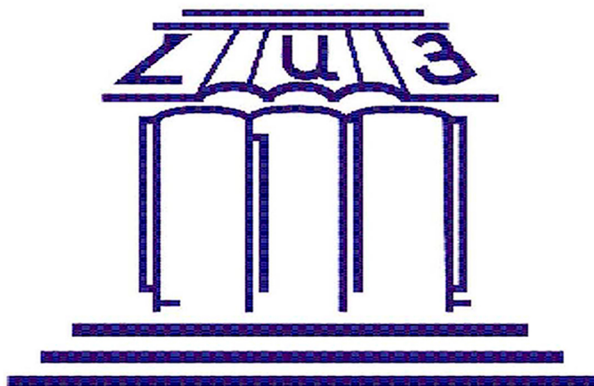

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Կ. ԳԱՐՈՒՆԻ

ԲՈԼՈՐՍ ՄԵԿ

(ԿՈՆՏՆԵՆԵՐԱՆ ՈՎԵՐ ՊԱՏՈՎԱՅԻՆՈՐՆ
ԻՐ ԿՈՆՏՆԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ)

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧНОЕЗНАНИЯ
Академия Наук
СССР

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶ ՈՒԹՅՈՒՆ «ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԱԿԱՍ»
ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ 1932 թ.

338.1

4-36

CA 33-K
590

338.1
9-36

107 FEB 2010

Պրակտիկայի բոլոր յերկրմերի, միացի

4. ԳԱՐՈՒՆԻ

ԲՈԼՈՐՍ ՄԵԿ

(ԿՈԼՏՆՏԵՍՏԱԿԱՆ ՈՎԵՍԻ ՊԱՏՄԱՇՆԵՐՆ ԻՐ ԿՈԼՏՆՏԵՍՈՒ-
ԹԵՍՆ ՄԱՍԻՆ)

ВУЗНОСТЬ
ИНСТИТУТА
ПОСТРОИТЕЛЬСТВА
МАШИНОСТРОЕНИЯ
СССР

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ «ՀՅՈՒՄԻՍՏԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍ»
ՌՈՍՏՈՎ. ԴՈՆ

1932

ՀԱՌԱՋԱԲԱՆ

Խորհրդային իշխանությունը վերջ տվեց հողի մասնավոր սեփականությանը, խոշոր հողատերերի, կալվածատերերի հողերը խլեց և հանձնեց աշխատավոր հողագույրի գյուղացիությանը: Մեր յերկրում, համեմատած յերոպական յերկրների հետ, գյուղատնտեսությունը չափազանց հետամնաց եր, գյուղատնտեսական խոշոր մեքենաներ չատքիչ կային մեր յերկրում, հին կարգերի որով գրանք, մասների վրա կարելի եր համարել: Դրա համար ել հենց խորհրդային իշխանությունը ահագին ուշադրություն ե զարձնում մեր յերկրի գյուղատնտեսության զարգացման վրա, սկզբում արտասահմանից ներմուծելով գյուղատնտեսական խոշոր մեքենաներ (արակտոր, կոմբայն և այլն), այնուհետև կառուցելով հսկա գործարաններ (Ստալինգրադում, Լենինգրադում, Մարկովում և այլն), վորոնք որական հարյուրներով արակտորներ, կոմբայններ և այլ գյուղ. մեքենաներ են տալի սմեր յերկրին. մյուս կողմից խորհ. իշխանությունը աշխատում ե բարձրացնել գյուղացի աշխատավորության կուլտուրական մակարդակը, գյուղատնտեսական գլխերիքներով զինել նրանց, վոր հողը մշակեն նոր ձեերով, անցնեն րազմադաշտյան սխտեմին, հանքային պարարտացման և այլն:

Բայց խորհրդային Միության այս բոլոր /եռնարկումներն իրագործել հաղարավոր մանր-մունր տնտեսությունների մեջ չափազանց դժվար ե և անհնար. մի կամ յերկու հեկտարից բաղկացած առանձին տնտեսությունները տեխնիկական հարմարություններ չեն տալիս նրան միջոցառումներն իրագործելու. ուժերի ջլատումն ե առաջ զալիս: Բացի դրանից մանր տնտեսություններն առանձին-առանձին անկարող են բնության դեմ պայքարելու, կամ բնական աղետներից ստացած կորուստը վերացնելու: Յեվ ահա խորհրդային իշխանությունն իրեն առաջադրած գյուղատնտեսական սիջոցառումները կյանքում կիրառելու համար միաժամանակ աշխատում ե, վոր չքավոր և միջակ աշխատավոր գյուղացիները միանան, խոշոր կոլեկտիվ տնտեսություն կազմեն՝ հարյուրավոր, հազարավոր հեկտարներով, վորոնց վրայով անարգել առաջ գնան արակտորներն ու կոմբայնները և հնարավոր

ինի հողը մշակել գյուղատնտեսական դիտելիքների վերջին խոսքի համաձայն: Առաջին հնգամյակի ընթացքում արդեն մեր յերկրում կոլեկտիվացման թափը ուժեղ կերպով առաջ գնաց, անցնելով նախատեսված տոկոսներից: Առաջվա անհատական արտոնների և գութանների տեղ արակտորն ե փնչում, կոլեկտիվի կոմբայններն են հաղթական արշավում. ընտանեկան հոգսերով, պարտքերի տակ թաղված չքավոր կամ միջակ գյուղացու լուռ ու հուսահատ միայնակ աշխատանքի տեղ, այժմ արտերում կոլեկտիվ աշխատանքն ե յեռում, ուրախ ու զվարթ, աշխույժ ու հարվածային աշխատանքն ե յեռում: Դասակարգային թշնամու ամեն տեսակ պրովակացիան, ամեն տեսակ սատանայական դավերը, փրասարարությունները և այլն անգոր յեղան կոլեկտիվացման ուժեղ թափը կասեցնելու: Կոմկուսի լենինյան հիշտ քաղաքականությունը ու նրա ղեկավարությունը մեր յերկրի չքավոր և միջակ գյուղացի աշխատավորությունը, կուլակների դեմ անխնա պայքարում, ամենուրեք համատարած կոլեկտիվներ են կազմել և դրա հիման վրա վերացրել կուլակներին վորպես դասակարգ:

Նման համատարած կոլեկտիվ տնտեսություններ կազմել ե արդեն 1929 թվից Սոչիի ռայոնի ծխախոտագործ չքավոր և միջակ աշխատավոր գյուղացիությունը: Այդ կոլեկտիվ տնտեսություններ կազմվելով զագակարգային թշնամու դեմ համառ պայքարում, ուժեղ գանալով կազմակերպչական կերպով, ամբանալով տնտեսապես և վերացնելով կուլտուրապես հետամնացությունն ու հին կենցաղի մնացորդները, կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությունը կոլեկտիվ աշխատանքով դիմում են դեպի սոցիալիզմը:

Սոչիի ռայոնի Լոո գյուղխորհրդի կուլտնտեսություններից մեկի պատմությունն ե արված այս գրքում, վորտեղ կուլտնտեսական Ուլեսը պատմում ե, թե ինչպես նրանք հողի ոգտագործման անհատական ձեից անցան հողի մշակման կոլեկտիվ սխտեմին:

Լսենք ուրեմն կուլտնտեսական Ուլեսին:

58325-67

Այս մի քանի տարվա ընթացքում մեր կյանքն այնպիսի հսկայական քայլերով առաջ գնաց, մեր տնտեսության ձևն այնպիսի բարեփոխվեց, վոր դարձանում էա, թե՛ մի՞թե այս բոլորը կատարվեց այնքան արագ: Մեր կոլտնտեսության մեջ այնպիսի տրամադրություն կատանա՞ կարծես տաճայակ տարիներ ե, վոր կոլեկտիվ աշխատանքը տիրապետում է այստեղ: Բայց յեթե մի ակնարկ ձգես դեպի անցյալը, կտեսնես, վոր ներկայումս կոլեկտիվ աշխատանքով առաջ գնացող մեր գյուղը շահագործման, սուր կարիքի և չքավորության մեջ ե յեղի մոտ անցյալում:

Թագավորի ժամանակ այստեղ բոլորը ժամանակավոր կենդանիներ էին, վորոնք՝ մեծամասնությամբ Տաճկաստանից գաղթելով, անտանելի ծանր պայմաններով վերցրել են անտառները կապալով և բացել ու ողտագործել են, վճարելով հեկտարին մինչև հարյուր ութի կապալավարձ հողատեր «կնյաղին», վոր քրիստոնյաբար «հյուրընկալելով» Տաճկաստանից յեկող հայերին, սրանց իրավունք չեր տալիս հիմնական տնտեսություն վարելու: «կնյաղը» իրավունք չեր տալիս պողատու մի ծառ անգամ տնկելու և կապալի ժամանակամիջոցը ամենաշատը 6 տարուց ավելի չեր լինում: Թեև քիչ եր պատահում, վոր «կնյաղը», պայմանաժամը չլրացած, տեղահան չլինեի այս կամ այն տնտեսատիրոջ, Ինչ յերկնցնեմ: շատ դժվար եր մեր գյուղացիության ապրուստը Համեմայն դեպս ունեորները կարողանում էին «կնյաղի» առանձին բարեհաճ վերաբերմունքը վայելել և ապրել ավելի նըպաստավոր պայմաններում: Ինչ վոր լինում եր, չքավորներին եր լինում, վորոնց վիճակը հափադանց աննախանձելի եր և վորոնք, ինչպես ասում են, ծառայում էին «յերկու տերանց»: Թե «կնյաղին» էին վճարում կապալավարձ և թե գյուղի ունեոր-աղաներին՝ սրանց յեզը կամ ձին աշխատեցնելու համար:

Հենց մեկը յես: Ինչ կյանք եմ վարել այն որվանից, յերբ 1909 թվին վոտքս դրի Ռուսաստան (յես ինքս Տաճկաստանի Տրապիզոնի վիլայեթից եմ): Ե՛հ, ինչ չարչարանք եմ քաշել, ինչ նեղությունների մեջ եմ մնացել «բարեպաշտ» Թագավորի յերկրում, մինչև վոր

շնորհիվ «հեռավոր ազգական» բարեկամի, մի կերպ ապրելու հնարավորություն եմ ունեցել:

II.

Ռուսաստանում սկսեցի ապրել Սև ծովի ափին, վորտեղ, ինչպես ասում եմ, ապրում եմ մինչև այժմ: Շատ սև ու սպիտակ որեր տեսա Լոռյի ծովափնյա յերկնակամարի տակ: Դե՛հ, անտուն, անտեր մի բատրակ էյի, աշխատում էյի ունեոր Գևորգ Սարգսյանի մոտ, վորն ինձ շահագործելու մենաշնորհն ստանձնելու համար իրեն հայտարարում եր իմ «հեռավոր ազգականը»: Մի որ կուշտ, մի որ քաղցած և «հեռավոր ազգականիս» հայհոյանքների տակ աշխատում էյի ծխախոտի արտում: Գործը ուժիցս վեր եր, բայց պիտի աշխատեյի, ճարս ինչ, հոգիս ել դուրս գար, արտը պիտի գլխեյի, թե չե յերեկոյան պրծնելիք չկար:

— Տես, շան վորդի, աշխատելու յեկան, թե՛ ձրի հաց ուտելու: զոնե կերածդ հացի հափ աշխատանք արա. այստեղ աշխատանքդ մի գրոշ ել չարժե, — հաճախ կլսեյի իմ «հեռավոր բարեկամի» նման արտահայտությունը: Մինչդեռ ամեն որ հափից դուրս աշխատելուց ուժասպառ էյի լինում. այդ լավ դիտեր իմ «հեռավոր բարեկամը», բայց դիտմամբ նսեմացնում եր իմ աշխատանքը, վոր յես տարեվերջին պահանջկոտ չլինեմ: Ժյուս կողմից՝ իրեն բարեգործ և վեհանձն եր ուզում ցույց տալ, այսինքն՝ թե՛ «թեև դու չես աշխատում, ինչ պես վոր հարկն ե, բայց յես, տեսնում ես, համեմայն դեպս քեղ կեբակրում եմ»... և այլն:

Մեղձ Ովեսիս ճարն ինչ եր: Լեզու չդիտեյի, միջոց չունեյի և վոր կարեորն ե, բացի իմ «հեռավոր բարեկամից», ուրիշ հեռավոր կամ մոտիկ բարեկամ չունեյի: Յեմ այսպես՝ անճար աշխատում էյի ունեոր Գևորգ Սարգսյանի մոտ, վոր ամեն թեսլիմին (տարեվերջին ծխախոտը հանձնելուն) ինձ համար մի ձեռք եժաննոց շոր եր կարել տալիս ու մի տասը-քսան ուրբի ձեռաց ծախսի փող եր տալիս և այդպիսով փակված եր համարում իմ աշխատավարձի հաշիվը. տեսածս ու տեսնելիքս այդ եր:

III.

Այսպես շարունակվեց 4—5 տարի. կլինեյի արդեն 25—26 տարեկան: Մի որ իմ «հեռավոր ազգականին» հասկացրի, թե ախր այսպես չի լինի. աշխատում եմ, աշխատում, իսկ տակը վոչինչ չկա. վոչ՝ ամսական, վոչ՝ տարեկան: — Գոնե այսուհետև մի բան վորոշենք, — ասացի յես, — վարձատրություն մի հափ դենք, վոր դրա համեմատ ել աշխատեմ:

Ի՞նչ եք կարծում. իմ «հեռավոր ազգականը» (ի դարձանս իմ) իսկույն ընդառաջ գնաց իմ ասածին և առաջարկեց ինձ՝ այսուհետև իր մոտ աշխատել վորպես «ուչտեմի» (հասույթի յերրորդ մասի համար աշխատող), վորպիսի ձևն այդ ժամանակները Լոռուում շատ երտարածված: Յես ուրախացա, պայմանը կապեցինք (բերանացի, մի քանի հոգու ներկայությամբ): Այնուհետև յես աշխատանքին կպակրկնապատկված թափով. չե՞ վոր յես նույնպես շահագրգռված եյի տնտեսութեան յակամտի բարձր լինելով: Ծխախոտի 4—5 փթանոց կալաթները (քթոց) շալակած արտից մինչև մարագն եյի բերում կտրելով 1 և կես, 2 վերստ տարածութուն: Ինչ ասեմ, աչքովդ պիտի տեսնելի, վոր իմանայիր, թե ինչպես ծանր եր իմ աշխատանքը. ինչպես ամեն անգամ հոգիս բերանս գալով անում եյի ծխախոտի մշակման ամեն մի աշխատանք. հաճախ անձրևի տակ, վոսաբորիկ, գիշեր-ցերեկ, առանց հանդուսի որի:

Տարեկերջին աղաս («հեռավոր բարեկամ») ծխախոտը հանձնելուց և դրածը գրպանը դնելուց հետո, ինձ հետ հաշվի նստեց: Յես ափս քերելով և մի կլորիկ դումար ստանալու ակնկալութեամբ նրստած սպասում եյի: Յեվ ի՞նչ. լիռը մուկ ծնեց: Ծխախոտի ամբողջ արժեքի՝ 2000 ուրբուց ինձ բաժին եր ընկնում 700 ուրբի. բայց հենց այդ «բայցը» փչացնում եր ամեն ինչ: «Բարեսիրտ» աղաս ամենայն ճշտապահութեամբ հաշվում եր այն բոլոր ծախսերը, վոր նա արել եր իր անտեսութեան մեջ և վոր սակայն չեյին վերաբերվում ընդհանուր գործին, հաշվում եր իմ կերած-խմածի փողը, շարերս լվանալու փողը և այլն, այնպես վոր տակը մնում եր մի չնչին դումար 150 ուրբու չափ: Նեղացա, մինչև անգամ հայհոյեցի (մտքուծա), բայց ի՞նչ արած, ելի շարունակեցի աշխատել: Ծիշտ ասած՝ վորոշ չափով կապված եյի «հեռավոր ազգականիս» հետ. ուղիւմ եյի ամուսնանալ իսկ իրա մեծ սղջիկը՝ Լուսիկը անտարբեր չեր դեպի ինձ. աղաս դիտեր այդ բանը և դա մի դեմք եր նրա ձեռքին: Ամեն անգամ, յերբ յես ջղայնացած՝ իր մոտից հեռանալու տրամադրութուն եյի ցույց տալիս, նա կողմնակի կերպով հասկացնում եր.

— Կհեռանաս, բայց Լուսիկիս չեմ տալ քեզ:

IV.

Մի յերկու տարի յել այդ հույսով չարչարվեցի, մինչև վոր Լուսիկին ամուսնացրին: Յես հուսախաբ պատրաստվում եյի հեռանալ, խորամանկ «հեռավոր բարեկամ» կողմնակի մարդկանց միջոցով համոզեց ինձ, վոր չհեռանամ:

— Այս աշուն, Ովես ջան, ինչ գնով ել լինի, քեզ կամուսնացնենք ու տուն տեղ կշինենք. — ասաց մի անգամ աղաս:

Յեվ իսկապես, այդ աշնանը նա ամուսնացրեց ինձ հարեան Աթան Թորոսի աղջկա հետ, շնորհքով հարսանիք ել արավ. «Հեռավոր ազգականիս» տնից վոչ հեռու մի փոքրիկ տնակ շինեցինք և այդ որվանից յես դարձա ինքնագլուխ տնտեսատեր: Սկզբում շատ ուրախ եյի, վոր ազատվեցի աղայի ձեռքի տակ աշխատելուց. բայց այդ յերկար չտեկեց՝ ախր առանձին տնտեսութեան վարելու վոչ յեղ ունեյի, վոչ գութան և վոչ ել փող: Ելի ստիպված եյի «հեռավոր ազգականիս» գլուխ ծնելու. նա ամենայն ուրախութեամբ հանձն առավ իմ մեկ հեկտար հողը վարելու, տափանելու, վորի փոխարեն ես մասամբ իմ ընտանիքով պիտի աշխատեյի նրան և մասամբ ել ծխախոտ հանձնելուց հետո՝ փողով պիտի վճարեյի: Ինչ յերկնցնեմ, ելի մնացի իմ «հեռավոր ազգականից» տնտեսագետ կախված: Մարդ ու կնիկ աշխատում եյինք և հազիվ եյինք կարողանում ապրել: Թարսի պես իմ «հեռավոր ազգականը» աշխատանքի ամենայնուհետև ժամանակը մեկ ել տեսար՝ կկանչեր. — Ովես, եղուց Աննայի հետ (կնոջս հետ) յեկեք մեզ ծխախոտ կտրելու:

Չես կարող չգնալ, վորովհետև մարդը պայման ե դրել՝ «արող հերկեմ, բայց իմ ուղած ժամանակ պիտի աշխատես ինձ համար». գնաս, աշխատանքի ամենատաք ժամանակը ծխախոտդ առանց քաղելու կմնա, կիշանա կամ վորակը կկորցնի:

Այդպես՝ ողորստի շոգ ուրերից մի որ, իմ «հեռավոր ազգականը» ինձ ու կնոջս աշխատեցրեց ի հաշիվ իմ պարտքի. և գիտե՞ք ինչ... այդ տարի իմ ամենալավ ծխախոտը արտում մնաց և այդ ղիշեր իմ քոռ բախտից սղեց կարկուտը և գետնին հավասարեցրեց իմ ծխախոտը: Այդ տարի յես խրվեցի պարտքերի մեջ և այնուհետև յերկար ժամանակ չկարողացա մեջքս շտկել. մինչդեռ իմ «հեռավոր ազգականը» եմ տարին «հրաշալի» ծխախոտ ունեցավ:

V.

Այսպես շարունակվում եր իմ չարքաշ, չքավոր կյանքը, մինչև խորհրդային կարգերի հաստատվելը: Յերբ իշխանութունն անցավ աշխատավորութեան ձեռքը և վերջ արվեց շահագործողների իշխանութեանը, իմ «հեռավոր ազգականի» ասողը թեքվեց, ամեն ինչ արդեն նրա քեֆով չեր լինում: Խորհրդային կարգերը ամեն կերպ պաշտպանում եյին չքավոր գյուղացիութեանը հարուստների—կուլակների շահագործումից: Մեր գյուղում կազմվեց փոկ (փոխադարձ ոգնութեամբ կոմիտե), վորի ոգնութեամբ յես տեր դարձա մի լուծք յեղան և սկսեցի բոլորովին անկախ վարել իմ տնտեսութունը: Այս բոլորը ամենևին դյուր չեր գալիս աղայիս, վոր սովոր չեր աշխատել, այլ միշտ ել ուրիշի վաստակն եր գրպանում: Նա ամեն որ հաջողում եր

խորհրդային կարգերը, վոր այդպես շուտ եր ավել իր բախտը: Իսկ մենք՝ չքավորներս ուրախ եյինք, վոր, վերջապես, խորհրդային իշխանութեան շնորհիվ ազատվել եյինք ուրիշ անաշտ վիճակէն: Բայց, համեմայն դեպք, մենք՝ չքավորներս ու աշխատավոր միջակ գյուղացիութեանն առանձին-առանձին չեյինք կարողանում մեր փոքրիկ տնտեսութեաններն ուժեղացնել, տնտեսապես ամրանալ և մեր ուժը հակադրել կուլակներին, վորոնք աշխատում եյին մեզ տնտեսապես իրենց յենթարկել, իրենց ուզածն անել գյուղում. մեզ չեք հաջողվում առանձին առանձին պայքարել կուլակի դեմ, և այդ հանգամանքից ոգտվելով, կուլակը հաճախ մեկիս կամ մյուսիս յենթարկում եր իր ազդեցութեան նա տներ ծխախոտն ել թղթախաղի յե նմանում. թե ժամանակին մշակեցիր, առանց կարկուտի հավաքեցիր, մի բան կտեսնես, թե չե՝ առանց կոպեկի կմնաս, պետութեանից ստացած վարկերն անգամ չես կարող վերադարձնել: Այսպիսի դժվար և անել դրութեանից գուրս գալու միակ միջոցը կոլեկտիվ կազմելն եր և կոլեկտիվ աշխատանքով տնտեսութեան վարելը:

VІ.

Մինչև 1929 թիվը մեր կողմի գյուղխորհրդում կային յերկու կոլեկտիվ տնտեսութեաններ. մեկը՝ 26-ի անվան կոլտնտեսութեանը, մյուսը՝ «Շաղթանակող» կոմունան: Գյուղխորհրդի կողմից մեր գյուղն յեկող ընկերները թե մեզ հետ զրուցելիս, թե ընդհանուր ժողովներում ղեկուցելիս մեր մեջ այն միտքն եյին արծարծում, վոր մեր տնտեսական դրութեանը լավացնելու, կուլակներին վտանգութեանների դեմ պայքարելու և նրանց ուժը կտրելու միակ միջոցը, դա կոլեկտիվ կազմելը և աշխատանքի կոլեկտիվ ձեւերին անցնելն ե: Ամեն մի նման դեպքում յես պատրաստ եյի լինում իսկույն յիվ յեթ գրվել կոլտնտեսութեանում. տեսնում եյի, վոր մեր հարեան «26-ի անվան» կոլտնտեսութեանում կոլեկտիվ աշխատանքն ավելի լավ ե, ավելի հեշտ ե, ավելի արդյունավետ ե. դործնականում համոզվում եյի կուսակցական ընկերներին ասածին. բայց պետք ե ասեմ, վոր եղ կուլակներն ել իրենց հերթին աշխատում եյին շփոթեցնել աշխատավոր գյուղացիութեանը: Ոգտվելով մեր ազդեցութեանից, նրանք ամեն տեղ աւետ ու կեղծ պրովակացիաներ եյին տարածում ժողովրդի մեջ կոլտնտեսութեանների մասին, թե այնտեղ աշխատողներն իրենց աշխատածի տերը չեն, թե ընտանիքը վերանալու յե, բոլորը մի վերմակի տակ են քնելու, թե յերեխաներին խլելու յեն ծնողներին և չգիտեմ ուր են ուղարկելու և այլ նման հրեշտային սուտեր, վորից ազդվում եյին շատերը: Կուլակային տարրերն

իրենց հակակոլտնտեսային ազդեցութեան տանում եյին գլխավորապես կանանց մեջ. ոգտվելով նրանց համեմատաբար ավելի հետամնացութեանից ու հին կենցաղին կապած լինելուց, վախեցնում եյին նրանց, վոր կոլտնտեսութեանում ընտանեկան բոլոր սրբութեանները վտանակու են լինելու, կանայք համայնացվելու յեն, վոր այնտեղ միայն կանանց են աշխատեցնելու և այլն: Ինչ խոսք, վոր կանանցից շատերն ընկնում եյին կուլակների լարած թակարդը և ազդում նաև իրենց ամուսիններին վրա: Յես և մի քանի ընկերներ սակայն մտադրվել եյինք, ինչ գնով ել լինի, կազմել մեր գյուղում կոլեկտիվ տնտեսութեան:

VІІ.

Այսպէս հասավ 1929 թվի հոկտեմբերը. մեր ռայոնում անց եր կացվում հողաշինարարութեան և յուրաքանչյուր գյուղ և տնտեսութեան վերջնականապես պետք ե ստանար ըստ որենքի իրեն հասանելիք հողը:

Շենց այդ նպատակով 1929 թվի հոկտեմբերի սկիզբներին կոլեկտիվ կուլակները՝ ընկ. Վարդանյանը և հողաչափ Պետրովկինը, վորոնք ընդհանուր ժողով գումարելով, խոսեցին, բացատրեցին հողաշինարարութեան մասին: Ընկ. Վարդանյանը սկսեց խոսել այն մասին, թե ինչ արտոնութեաններ են տրվում կոլեկտիվ հողաշինարարութեան ժամանակ: Նա խոսեց աշխատանքի կոլեկտիվ ձեւ տալուց կոլեկտիվ մասին և կոչ արավ չքավոր և միջակ գյուղացիութեանը միանալ, կազմել կոլեկտիվ և միացյալ ուժերով առաջ տանել գյուղատնտեսութեանը:

— Կոլեկտիվ աշխատանքի ժամանակ կվերանան բոլոր այն դժվարութեաններն ու հոգսերը, վոր միշտ ել ունի չքավոր և միջակ տնտեսութեանը: Կոլեկտիվ աշխատանքով չքավորն ու միջակը ավելի հեշտ կպայքարեն կուլակի դեմ և ավելի հեշտ կհաղթահարեն բնութեան, — ասում եր ընկ. Վարդանյանը:

Այնուհետև խոսեց մեր կոմյերիտ ընկ. Վահանը, վորը գյուղացիութեան համար հասկանալի լեզվով խոսեց հողուտ կոլեկտիվ կազմելուն. խոսեցի յես, վորքան վոր կարողացա, իմ կարճ խելքով գտա, վոր հատկապես մեզ՝ չքավորներին համար անհրաժեշտ ե կոլեկտիվը: Վերջում խոսեց հողաչափ Պետրովկինը:

— Մինչև 5—7 տնտեսութեան կարող եք միանալ և կազմել մի կոլեկտիվ, կչափեմ մի ընդհանուր հողամաս, վորի վրա դուք կաշխատեք կոլեկտիվ կերպով: Հողաչափի այս խոսքերի վրա մեր գյուղացիներն սկսեցին յերկրորդական նշանակութեան ունեցող հարցեր տալ, թե այդիններն հապա ինչ են լինելու, թե հասույթն ինչպես պիտի բաժանեն, թե յեթե կոլեկտիվ աշխատեն, միասին ել, մեկ ամանից ուտելու յեն, թե՛ վոչ և այլ նման հարցեր. այս բոլոր հարցերին

թե ընկ. Վարդանյանը և թե հողաչափը սպառնիչ պատասխաններ տվին։
Մի քանիսի սրտովը չեր այս բոլորը. մանավանդ իմ «հեռավոր ազգական» ու իր նմաններն այդ բոլորին ուսեցին, չեյին կշտանա հողաչափին, վոր «մեր քառասուն տարվա տնտեսութեան ձեն ուղղում եր փոխել»։

— Գո ի՞նչ գործն ե կոլեկտիվն ու մեկալը,— մտածում եյին նրբանք.— ամեն մարդու իրեն հասանելիք հողը չափիր, կտրիր տուր իրեն, պրծավ դնաց։

Շատ յերկար խոսվեց այդ իրիկունը։ Գրեթե լուսանում եր, յերբ ցրվեցինք։ Մի վերջնական վորոշումի չեկանք, բայց մեր գյուղում կոլեկտիվ կազմելու միտքը հասունանում եր։

Հետեվյալ որը կոմյերիտ բջիջն իր ընդհանուր ժողովն եր գումարել դպրոցում։ Որը կիրակի յեր, ուստի մեծ բազմութիւն կար։ Մեր դպրոցի ուսուցիչ կոմյերիտական ընկ. Մինասի ղեկուցումից հետո, ընդհանուր ժողովը բազմակողմանի քննարկում եր կոլեկտիվ կազմելու խնդիրը։ Թեպետ մի քանիսը հակառակ եյին խոսում, վոր «իր բայդ գործը մեր գյուղում իրականացնելը չափազանց դժվար ե», բայց կոմյերիտական բջիջը մեծամասնութեամբ վոգեվորված եր և ի վերջո միաձայն վորոշում կայացրին «ամեն կերպ աջակցել մեր գյուղում կոլեկտիվ տնտեսութիւն կազմելուն՝ լայն բացատրական աշխատանք տանելով գյուղացիութեան մեջ», զրույցների և ղեկուցումների միջոցով համոզել ծնողներին, վոր կոլեկտիվ կազմելը՝ կբարեհավի մեր գրութիւնը, կհեշտացնի մեր ապրուստը, կբարձրացնի մեր բերքատվութիւնը։ Այդ ժողովում մեր կոմյերիտականներն ընտրեցին յերեք հոգուց բաղկացած մի հանձնաժողով, վորը այդ որվանից գործի պիտի անցներ։ Ընտրվողներից մեկն եր կոմյերիտ Վահանն եր, վորն աշուհեմով մեր կոլտնտեսութեան ամենայնպէս զուրկ, ամենաակտիվ և ամենագործունեյա անդամներից մեկն եր։

Այդ որը ժողովից հետո կոմյերիտ Վահանը և հանձնաժողով մյուս անդամները տունետուն ման եյին գալիս. բոլոր չքավոր և միջակ գյուղացիութիւնը համոզելու, վոր կոլեկտիվ կազմեն. շատերից միայն 11 տուն համաձայնվեցին։ Հետքըքրականն այն ե, վոր իմ «հեռավոր ազգական» ու իրեն համախոհ մի յերկու հոգի նույնպէս շրջում եյին գյուղը և հակակոլեկտիվիստական մտքեր քարոզում։ Կոմյերիտ բջիջը սրանց արարքը մերկացրեց և մի լավ խայտառակեց։ Նույն յերեկո ունեցանք կազմակերպչական ժողով և կազմեցինք մեր գյուղում 11 տնից բաղկացած մի կոլեկտիվ «Կարմիր ապագա» անվան տակ։

Ճիշտն ասած, յես չեյի կարողանում լավ պատկերացնել, թե ինչպէս 11 տուն միասին պիտի աշխատենք. այդ «հսկա» տնտեսու-

թիւնն ով պիտի ղեկավարի և այլն, բայց հոգով համոզված եյի, վոր կոլեկտիվ աշխատանքն ավելի մեծ արդիւնք կտա։ Յերեք հոգուց բաղկացած մի վարչութիւն ընտրեցինք, և մեր ժողովի արձանագրութեան պատճեն տվինք հողաչափին, վորի հիման վրա նա մեզ համար ընդհանուր հողամաս կտրեց, և մենք անցանք կոլեկտիվ աշխատանքի։

VIII.

1929 թ. հոկտեմբերի 14-ը կոլեկտիվ աշխատանքի առաջին որն եր մեր գյուղում, այդ որը 11 գույգ յեղ միասին եյին աշխատում. ծխախոտի տեղ եյինք հերկում։ Գրեթե ամբողջ գյուղը հավաքված եր ցանկապատի մոտ՝ կոլեկտիվ աշխատանքը դիտելու համար։ Կոլեկտիվ աշխատանքի առաջին որն անցավ շատ լավ, այդ որն ամեն մի գույգ յեղան կատարած աշխատանքը սովորականից յերկու անգամ ավելի յեր։ Այդպէս անցավ յերկրորդ, յերրորդ որը, աշխատում եյինք առանց ներքին կանոնադրութեան, առանց նախորդ կազմած արտադրական պլանի. մի խուզով նոր բան եր մեզ համար կոլեկտիվը, աշխատում եյինք բոլորս միասին, աշխատում եյինք կոլեկտիվ կերպով։ Մեզանից մեկին հանձնարարեցինք հաշիվ պահել. թե ով, վորքան ե աշխատում։ Սկզբում մեր «Կարմիր ապագան» իրենից ներկայացնում եր հողի ընդհանուր մշակման ընկերութիւն. հաշիվ յեր առնվում, թե ով և վորքան աշխատեց, ում յեղը և վորքան աշխատեց. մարդու յեղ յեղան համար առանձին-առանձին որավարձ եր նշանակված։ Գործերը լավ եյին առաջ գնում, նախադահր ապրոնում հաստատել եր տվել մեր ընկերութիւնը և մինչև անգամ վարկ եր ստացել թե փողով և թե ալյուրով։ Շուտով մեր ընկերութեան մեջ մտան ևս 12 տնտեսութիւն և 11-ից արդեն յեղան 23 տուն։ Առանց գրասենյակի չեյ լինում. նախագահի տան մի սենյակը վերածեցինք գրասենյակի, կոմյերիտ Վահանը, վորը վարչութեան անդամ եր, նստեց վորպէս քարտուղար և ցուցակավար։ Ննպէս եյինք վոգեվորվել և գործի կշիւ, կասեա ծնած որվանից հենց սկսել եյինք կոլեկտիվ կերպով աշխատել։

— Բա, վո՞ւյ, ինչպէս եյինք առաջ առանձին-առանձին աշխատում։

— Ել յես կոլեկտիվից դուրս աշխատել չեմ կարող—հաճախ լըսվում եյին այսպիսի արտահայտութիւններ կանանց մեջ։

Այս բոլորն անշուշտ դուր չեյին գալիս գյուղի կուլակներին և նրանց արբանյակներին, նրանք կոլեկտիվի անդամներին քարոզում եյին, վոր «կոլեկտիվը յերկտր չի բռնել», «անդամներն իրար գլուխ պատռելով կցրվեն», անթի ու մերկ կմնան» և այլն. դրանց նպատակն եր շփոթեցնել կոլտնտեսականներին և չթողնել վոր նորակազմ

կոնկրետին աճի և ամրանալ: Բայց կուսքիջից և գյուղխորհրդից դը-
րեթե ամեն որ մեզ մոտ յեկող ընկերները մեզ ոգնում եյին, մերկա-
ցնելով կուսակալին տարրերի հակախորհրդային, հակակոնկրետիվիս-
տական արտաքը և բացատրում եյին մեզ կուսակցութեան վորոշումը՝
համատարած կոնկրետիվացման հիման վրա կուսակի վերացումը վոր-
պես դասակարգ: Քանի գնում եր՝ կուսակները կատարում եյին, ամեն
կերպ փորձում եյին քանդել կոլտնտեսութունը: Նրանցից մի քանի-
սը մինչև անդամ փորձեր արին մտնել կոլտնտեսութուն, վորպեսզի
ներսից քայքայեն այդ, բայց մենք կուսքիջի արթուն հակողու-
թյամբ և ղեկավարութեամբ հակահարված եյինք հասցնում նրանց,
ավելի և ավելի ամրացնում մեր կոնկրետիվը:

Կոնկրետիվացման աիքը մեր Լոռյի գյուղխորհրդում արդեն տա-
րածված եր 1929 թվի նոյեմբեր ամսից. չքավոր և միջակ գյուղա-
ցիութեանը գյուղխորհրդի բոլոր գյուղերում կազմում եր կոնկրետիվ
տնտեսութուններ. մեր գյուղխորհուրդը համատարած կոնկրետիվաց-
ման ճանապարհն եր բռնել: Սոչիի ռաջոնում մեր Լոռյի գյուղխոր-
հուրդը կոնկրետիվացման ամենաբարձր տեղումն են՝ համեմա-
տած Էջուս գյուղխորհուրդների հետ: Դրա հետ մեկտեղ աճում եյին
կուսակների խանգարիչ և վնասարար դավերը. տեղ-տեղ նրանք
խոսքից անցում եյին գործի. նրանք փչացնում եյին աշխատանքներ՝
պատերը քանդելով և անասուններին թողնելով ցորենի արտը, կրա-
կելով կոլտնտեսութեան խոտի դեզը և գաղտադողի փչացնելով կոլ-
տնտեսութեան գութանի կամ այլ գործիքի այս կամ այն կարելի
մասը և այլն: Կուսքիջի և գյուղխորհուրդն ավելի ևս ուժեղացնում
եյին իրենց հակողութունը և ղեկավարութունը գյուղխորհրդի բո-
լոր կոլտնտեսութուններում: Կոնկրետիվացման հենց առաջին որերից
կուսքիջին ամեն մի կոլտնտեսութեան կից եր մի կուսակցական ըն-
կերի՝ մշտական հրահանգներ, ցուցմունքներ տալու և կոլտնտեսու-
թեան կազմակերպչական աշխատանքներին ոգնելու:

Դյուղխորհրդի նախկին նախագահի սխալ քաղաքականութեան
պատճառով մենք չկարողացանք անմիջապես հարկ յեղած հակահար-
վածը տալ մի քանի կուսակներին, նրանց աղդեցութեան տակից ա-
ղատել մի քանի միջակ տնտեսութուններ և սրանց մեր կոնկրետիվը
ներս քաշել:

IX.

Նույն տարվա նոյեմբերի 12-ն եր, ընկերութեան ընդհանուր
ժողով եր նշանակված՝ մենատնտեսների մասնակցութեամբ. ընդունե-
լու եյինք տնտեսական տարվա արտադրական պլանը, կային և ուրիշ
կազմակերպչական հարցեր: Զեկուցելու համար յեկել եր գյուղխոր-

հրդի նախագահը, վոր չգիտեմ ինչու ղեկուցումն սկսելուց առաջ,
հանդիսավոր կերպով ատրճանակը հանելով դրեց սեղանի վրա. յես
վատ բան նախագագի:

— Սրտադրական պլանի մասին խոսելուց առաջ, յես պետք է
ասեմ,—սկսեց, գյուղխորհրդի նախագահը—ձեր գյուղը, վոր 76 տնից
է բաղկացած, լիովին կոնկրետիվացած չէ. պլանն ընդունելուց առաջ
բոլոր չքավորներն ու միջակներն անպատճառ պետք է անդամազր-
վեն կոլտնտեսութեան մեջ. այնուհետեւ բոլորի համար մենք կընդու-
նենք պլանը:

Դյուղխորհրդի նախագահի այս ձեվի բռնի կոնկրետիվացումը ալ-
շեցրեց և շժմեցրեց գյուղացիութեանը. յեղան թեր ու դեմ խոսողներ,
հակառակ խոսողներին իր ծոցատետրում նշում եր գյուղխորհրդի նա-
խագահը՝ յերբեմն շոշափելով իր ատրճանակը: Այս բանը նկատելով
շատերը լռեցին: Յերբ նա քվեարկեց՝ ով է ուզում մտնել կոնկրետիվ
մեջ, գրեթե վոչ վոք ձեռք չբարձրացրեց, այնուհետեւ նա քվեարկեց,
ով հակառակ է կոնկրետիվ մտնելուն, նույնպես ձեռք չբարձրացավ.
հետաքրքրական մոմենտ եր: Ի վերջո ասաց.

— Կոնկրետիվ չմտնողների հետ մենք ուրիշ կերպ կվարվենք. նրանց
ձայնադուրկ կանենք և կքշենք. վորովհետեւ յեթե նրանք հակառակ
են կոնկրետիվին, ապա ուրեմն հակառակ են խորհրդային իշխանու-
թեան: Այսպես վերջացրեց գյուղխորհրդի նախագահը՝ ծոցատետրում
ինչ վոր գծմեղով և ատրճանակը հանդիսավոր կերպով կողքից
կախելով:

Աղմուկի և իրարանցման տակ ընդունեցինք ծխախոտի պլանը—
70 հեկտար և ձեվակերպեցինք նոր 21 անդամների ընդունելութուն-
ը. դրանից հետո միաձայն վորոշեցինք համայնացնել բոլոր խոշոր
անասունները և գյուղատնտեսական արտադրական գործիքները:

Դյուղխորհրդի նախագահին, նման «քաջագործութեան» համար
շուտով պաշտոնից հեռացրին: Մեր գյուղը սակայն, ինչպես քիչ հե-
տո պիտի ասեմ, հարյուր տեղում կոնկրետիվացավ. բայց վոչ թե
գյուղխորհրդի նախագահի ասածի նման, «անպատճառ», բռնի կերպով,
այլ գիտակցորեն և զգալով կոնկրետիվ տնտեսութեան առավելութու-
նը: Այնպես, վոր ընկ. Ստալինի նամակից հետո, յերբ ուրիշ կոլտն-
տեսութուններում շատերը դուրս եյին գալիս կոլտնտեսութունից,
մեզանում վոչ մի տնտեսութուն մեր կոլտնտեսութունից չհեռա-
ցավ, դուրս չեկավ:

Ընկ. Ստալինի նամակը մեր ընդհանուր ժողովում կարգացինք.
կոմյերիտ վահանը մի առ մի բացատրեց նամակի բոլոր կետերը, վո-
րը վերաբերվում եր մեզ, կոլտնտեսականներին և վորտեղ ընկեր
Ստալինը հասկացնում եր, թե ինչպես պետք է կոլտնտեսութուն

կազմել, ինչպես կոլտնտեսությունում աշխատել և այլն: Այդ նամակից հետո մեր կոլտնտեսություն կյանքում շատ բան փոխվեց: Առաջին շրջանում ունեցած մեր մի քանի սխալներն ուղղեցինք, առանց հարմարություն ունենալու կովերը համայնացրել եյինք, համայնացրած խոտը ծախսում եյինք, բայց փաստորեն կովից ոգտվում եր վոչ թե միայն կոլտնտեսությունը, այլ կովի տերը, վորի մոտ գտնվում եր անասունը: Կովերը թողեցինք իրենց տերերին: Կոլտնտեսականները ընտանիքները համար բանջարանոցի վոչ մի սերմացու չեյինք թողել, համայնացրել եյինք, հիմա արդեն ամեն մի ընտանիքին վորոշ նորմայով, ըստ իրեն ընտանիքի անդամների քանակի տրվում եր վորոշ հողամաս՝ բանջարանոցը համար և այսպես ուրիշ շատ բաներ: Ընկեր Մտալինի նամակից հետո մեր կոլտնտեսությունում ավելի ևս գիտակից վերաբերմունք առաջ յեկավ դեպի կոլտնտեսությունը և դեպի կոլեկտիվ աշխատանքը: Ովքեր վոր կուսակցություն ուղիղ գիծը խեղաթյուրել եյին և սխալ քաղաքականություն եյին տանում, հեռացվեցին, և նոր դեկավար ընկերներն սկսեցին մեզ մոտ իրականացնել այն բոլորը, ինչ վոր ասում եր կուսակցությունը և ընկ. Ստալինը:

X.

Ռայոնից և կենտրոնից յեկած բանվոր բրիգադներն ոգնում եյին կազմակերպչական գործը լավ հիմքերի վրա դնելու, այնպես վոր մեր արտելի ամուր հիմքերի վրա լինելը, համերաշխ աշխատանքը, բրիգադների և կուս բլիշի մասսայական բացատրական աշխատանքը պատճառ դարձան, վոր դուրս մնացած 32 տունն ել գրեթե միաժամանակ դիմում տվին ժեր կոլեկտիվն ընդունվելու: Դեռ այդ 32-ից բոլորին ել ընդունել չեր կարելի, վորովհետեւ նրանց մեջ կային հակահեղափոխական ընտանիքներ, կուլակային տարրեր և այլն: Այնպես վոր 1930 թվի հունվարի կեսերին արդեն մեր գյուղը համառարտ կոլեկտիվ եր, յեթե չհաշվենք մի 3 տնտեսություն, վոր մենք չնդունեցինք մեր արտելի մեջ և վորոնց ապագայում հեռացրինք մեր կոլտնտեսության սահմաններից:

Շուտով կոլեկտիվը բաժանվեց 7 խմբակի. յես յեկորդը խմբակումն եյի աշխատում. սկսվեց սոցմըցումը խմբակների մեջ, թե ով լավ և շուտ կկատարի իրեն տրված աշխատանքը. բացի յերիտասարդներից, ծերերն ել աչքի եյին ընկնում իրենց հարվածայնությունը: Յեվ յերբ ժայիսի 1 ին վարչությունը պարգևատրում եր հարվածայիններին, սրանց մեջ կային բավական թվով ճարտիքն առած մարդիկ, վորոնց հարվածային անունը նախադահը կարգում եր ծափերի տակ:

Սոչիի կայարանի յերկաթուղային բանվորները մեր շեֆն եյին սկսած շիթիլանոցի աշխատանքից մինչև ծխախոտի տնկելու վերջը նրանք մեզ ոգնում եյին թե մշտական բրիգադներ ուղարկելով արտադրության մեջ մեզ ոգնելու և թե կուլտուրական - բացատրական աշխատանք տանելով:

Մայիսի 1-ի որն եր. քաղաքից յեկած 50 հոգի յերկաթուղային բանվորներ հետները բերել եյին մոտ հարյուր կտոր գրքեր, վոր նվիրեցին մեր գյուղացի գրադարանին: Այդ որն աշխատանքի որ եր. մեր շեֆերն ել մեզ հետ գնացին շիթիլանոցում աշխատելու. շեֆերը 5—6 ական հոգի բաժանվեցին մեր խմբակների մեջ, և աշխատանքը կազմակերպված եր, հայտարարվեց մըցում առանձին խմբակների միջև և առանձին անհատների միջև. լավագույն հարվածայինները յերեկոյան պարգևատրվելու եյին: Անմիջապես շիթիլանոցը մասերի բաժանվեց և ամեն մի խմբակ, անցնելով իր համապատասխան մասը, սկսեց շիթիլանոցի քաղհանը: Աշխատանքը յեռում եր. հանաքի, ծիծաղի և ուրախ տրամադրության տակ իրար հետեւից մաքրվում եյին շիթիլանոցի մարդերը: Ամենից շուտ վերջացրեց ընկ. Արսենի 2-րդ խմբակ, վորտեղ աշխատում եր յերկաթուղային բանվոր ընկ. Պոլշիկովը: Սրանք սկսեցին ոգնել մյուս խմբակներին, շուտով գործը վերջացավ. դեռ բավական ժամանակ կար մինչև արեւի մայր մտնելը, յերբ ցրվեցինք տներ և ամեն մեկս պատրաստվեցինք յերեկոյան կայանելիք «Մայիս 1-ի» առթիվ հանդիսավոր յերեկույթին:

Յերեկույթն անցավ իսկապես վոր շատ հանդիսավոր կերպով: Առաջ խոսեց կուսբլիշից յեկած ընկ. Առաքելը, վորը կանգ առավ Մայիսի 1 ի նշանակության վրա և խոսեց մեր ապագա անելիքների մասին: Այնուհետեւ խոսեց ընկ. Պոլշիկովը շեֆերի կողմից և խոստացավ այսուհետեւ ավելի ևս կրկնապատկելու իրենց ուղադրություն իրենց շեֆարկյալ կոլտնտեսության վրա, նրան թե նյութապես և թե բարոյապես ողնելու: Խոստացավ մյուս անգամ գալուն հետը բերելու ռադիո-ընդունիչ մեր կոլտնտեսության համար: Խոսեցին մեզանից ևս: Շուտով սկսվեց ինքնագործունեության յերեկո, վորին մասնակցեցին նաև մեր շեֆերը. ուրախ և ծիծաղաշարժ յերեկույթը վերջացավ պարերով:

XI.

Ունենալով լավ դեկավարություն, ուժեղ դիպցիպլինա և գիտակից վերաբերմունք դեպի կոլեկտիվ աշխատանքը, մեր «կարմիր ապագան» Լոռի աչքի ընկնող կոլտնտեսություններից մեկն եր, վոր միշտ ժամանակին կատարելով ծխախոտի մշակման ամեն մի կամ

լան-կարգադիրը և հասցնում ամեն մի խմբակին. լավ երևա-
տանքի հաշվառումը. ամեն մի խմբակ ունեւր առանձին հաշվետար-
ցուցակավար (առանց վարձատրութեան), վոր գրանցում եր առանձին
ժառանգի մեջ ամեն մի կոլտնտեսականի ամենորոյա աշխատանքի տե-
սակը, վորակն ու քանակը, վորը հինգ որ մի անգամ գրասենյակում
հաշվում եր, վերածվում աշխորի և գրանցվում կոլտնտեսային աշխ-
դրքույկի մեջ:

Աշխատանքի լավ կադմակերպված լինելու պատճառով, այս տա-
րի արդեն 95 հեկտարն ալելի աշխուժութեամբ և ժամանակին տնկե-
ցինք: Տնտեսիլու բան եր աշխատանքը, բայց ինչ աշխատանք: 70
տարեկան ծերունուց սկսած մինչև 7 տարեկան յերեխան մասնակ-
ցում եյին կոլեկտիվ աշխատանքին:

Աշխատանքին այդպիսի վերաբերմունք ցույց տալը, աշխատան-
քի լավ կադմակերպումը և ծավալուն սոցմրցումը ու հարվածաշ-
նությունը ծխախոտի տնկման գործում հսկա թափեր առաջ բերին:
Առաջ ծխախոտը տնկելիս ժամանակի մի դգալի մասը ի գուր կոր-
սվում եր, ջրի պակասութեան պատճառով, ջուր լցնողի (БИТИЛЬЩИК)
և տնկողների քանակի համեմատաբար ավելի կամ պակաս լինելու
պատճառով. այժմ հետեւելով «Մարրիցիուսի անվան» կոլտնտեսութեան
որինակին, մենք ամեն մի խմբակում բաժանվել եյինք 7 հոգուց
բաղկացած խմբերի, վորտեղ 4 հոգի տնկողներին մի հոգի ջուր կրող,
մի հոգի ջուր լցնող և մի հոգի ծխախոտի տունկերը բաժանող շատ
լավ բավարարում եյին. այնպես վոր յերբեք ընդմիջում չեր ստացվում
և սովորական նորմա համարվող 3000-ի դիմաց, ամեն մի տնկող մի-
ջին հաշվով 8000—9000 ծխախոտի տունկ եր տնկում: Ծխախոտի
տնկման ժամանակ իր հարվածայնութեամբ աչքի ընկավ Գրիգորյան
Խաչիկի խումբը, վորի տնկողները Թահմազյան Լուսիկը, Վարդան-
յան Հրուշդ միշտ ել 10—12 հազար տունկ եյին տնկում որական:

XIII.

Հունիսի 11-ին եր. ծխախոտի վերջին հեկտարն եյինք տնկում
նախագահն ու տնտավարը մեզ մոտ եյին աշխատում. կեսօրից քիչ
անց վերջացրինք տնկելը: Կեցցենների բացականչութեան տակ նախա-
գահը տնկեց վերջին տունկը և սիրվիչը (սրածայր փայտ, վորով տն-
կում են) գնպի վեր նետելով՝ — Ովես, արի կաշենք, — ասաց ինձ և
մի ակնաթարթում մենք արտվորներն ուրախ ծիծաղի ու քրքիջների
տակ մենաժաբտում եյինք: Չգիտեմ հաջողութեանը ում կողմը կլինե՞ր,
յեթե չաբաճճի տղաներից մեկը ցնցուղի մեջ մնացած ջուրը չլցնե՞ր
մեզ վրա և վերջ չտար հետաքրքրութեան տեսարանին: Տրվեցինք.
հետեւվայ որը հանգստի որ եր հայտարարված. յերեկոյան կայանա-

լու յեր ընդհանուր ժողով, վորտեղ պիտի պարգեւատրվեյին հարվա-
ծային կոլտնտեսայինները և լավագույն խմբակը:

XIV.

Հանգստի որն անցավ ուրախութեամբ, յերգով ու պարով. Կոլ-
տնտեսայիններն ամբողջ որը հովաքված եյին դպրոցի առաջ: Յեր-
կու քեմենչե սպասարկում եյին պարողների յերկսեռ խմբին. մի տեղ
«Թիթրեմեն» եր, մյուս տեղ «Սարի գըզը»*: Իսկական տոն. պետք
է ասեմ, վոր կոլտնտեսութեանում վաղուց դադարել ենք կոնական
տոներ տոնելուց, զատիկն ու ծնունդն այլևս հիմք չունեն. մինչև
անգամ կիրակիչ, վորպես այդպիսին, գոյութեան չունե՞ր մեզ հա-
մար: Հանգստանում ենք 10 որը մի անգամ, կամ նայած աշխատան-
քի ընթացքին՝ 15 որը, յերբեմն ամիս մի անգամ: Իսկ այս հանգստի
որը վերածվել եր իսկական տոնի. հանաք բան չէ. ծխախոտի 9
հեկտարը տնկված, պրծած եր, և մենք աշխատանքի առաջին հաջողու-
թեան տոնն եյինք տոնում:

Վերջապես սկսեց միջնել. մի մեծ յերկաթի կտոր, վոր կախված եր
յերկաթուղու կայարանի մոտ գտնվող ծառից, զանգի պաշտոն եր կա-
տարում և հրավիրում եր բոլորին ժողովի: Կոլտնտեսականները քիչ-քիչ
սկսում են հովաքվել. մինչև հեռավոր գրուպաներից գան, քեմենչեն
շարունակում եր իր կլկոցը: Ժամի 8-ի մոտերը նախագահը բոլորին
ներս հովաքելով ժողովը սկսեց. նա մի փոքրիկ հաղորդութեան ա-
բավ ծխախոտի տնկելու մասին և մեր ապագա հերթական աշխա-
տանքների մասին:

— Ընկերներ, ասաց նա վերջում, մենք բոլորս ել հարվածային
կերպով աշխատեցինք տնկման կամպանիայի ընթացքում. բայց մեր
մեջ գտնվեցին այնպիսի ընկերներ, վորոնք աչքի եյին ընկնում
իրենց աշխատանքի վորակով և նորման գերակատարելով: Այդ ըն-
կերները մեր աշխատանքի հերոսներն են. վարչութեանը վորոշել է
նրանց անունը գրել կարմիր տախտակին և ամեն մեկին տալ 25 ա-
կան ուրբի նվեր. ահա նրանք. —

1. Թորոսյան Մարիամ (60 տարեկան)
2. Կարապետյան Դրիգոր (70 տարեկան)
3. Մախասյան Սիրաք
4. Սարգսյան Ռահմես (այսինքն յես)
5. Վարդանյան Հրանուշ
6. Թահմազյան Լուսիկ
7. Դրիգորյան Խաչիկ

*) Պարեր են:

Ժողովականների ուժեղ ծափահարութիւնները տակ հարվածա-
յինները մոտենում էին նախագահին և ստանում նվերները: Դպրոցը
վորոտաց մանավանդ 60—65 տարեկան արեւմտ հարվածայինների
անունները լսելիս: Այդ յերեկոյան պարզեցվատրեցինք և մեր հաշվապահ՝
Սիդորենկոյին՝ որինակելի և բարեխիղճ աշխատանքի համար:

— Ընկերներ, — շարունակեց նախագահը, — յերբ ծափահարու-
թիւնները մի քիչ հանգստացան, — մենք ունենք հարվածային խնդեր
ևս, վորոնցից լավագոյնն է 7-րդը, վորը Պե իր ամենորյա պլանը
դերակատարել է և թե ժամանակից առաջ իր աշխատանքը վերջաց-
նելով ոգնել է մյուս խմբերին: Դարձյալ ծափահարութիւն. նախա-
գահը փոխանցիկ դրոշը բաց արեց և յերբ մի քիչ դանդաղեց ծափա-
հարութիւնը հանդարտվեց, — ընկերներ, — շարունակեց նա, — ի նշան
հարվածային և լավ աշխատանքի՝ 7-րդ խումբն արժանանում է փո-
խանցիկ դրոշի. յես հավատացած եմ, վոր նա հետագա աշխատանքնե-
րի ընթացքում ևս բարձր կպահի այս դրոշը. իսկ մյուս խմբերը թող
որինակ վերցնեն 7-րդից:

Ծափահարութիւնների տակ նախագահը հոնձնեց փոխանցիկ
դրոշը 7-րդ խմբի կուտնտեսուհի Վարդանուշին, վորը վերցնելով դրո-
շակը, ասաց. — «մենք սինչև հիմա աշխատել ենք հարվածային կերպով.
այսուհետև ավելի ևս կկրկնապատկենք մեր թափը և վոչ վորքի չենք
դիջի այս կարմիր դրոշը»:

Այնուհետև նախագահը հայտնեց, վոր մեր հարևան յերկու կու-
տնտեսութիւններում ծխախոտի տնկումը չափազանց հետ է մնացել.
վոր մեր պարտականութիւնն է ոգնել նրանց՝ աշխատանքը ժամանա-
կին վերջացնելու: Անմիջապէս կադմակերպեցինք յերկու բուքսիրային
բրիգադ, մեկը՝ ընկեր Վահան Բեհյանի, մյուսը՝ ընկ. Խաչիկ Գրիգոր-
յանի գլխավորութեամբ, վորոնք հետևյալ օրն և յետ օրնալու էին մեր
հարևան կուտնտեսութիւնները ծխախոտի տնկմանն ոգնելու: Այս ել
վոր վերջացավ, ժողովը փակված համարվեց: Անմիջապէս սկսեցին
ինքնագործունեութեան յերեկոն, վորը չափազանց ուրախ անցավ.
մեկը յերգում եր, մյուսը վոտանավոր ասում. կուտնտեսային Գրիգորը
շատ ծիծաղաշարժ կերպով ներկայացրեց, թե ինչպէս են մեղանում
յեզ քշում մի քանի յերիտասարդներ: Գրիգորը թեպետ ծիծաղաշարժ
կերպով, բայց մատնանշում եր մի քանիսի անբարեխիղճ վերաբեր-
մունքը դեպի աշխատող անասունները. ստիպեցինք վարչութեան նա-
խագահին նույնպէս յերգել: Լավ-վատ յես ել մի բան յերգեցի: Հով-
հանես Մովսէսյանը շատ հրաշալի կերպով յերգեց առաջին խմբակի
աշակերտների սովորած «Պապար-պապար» յերգը: Այնուհետև ասպա-
րեզը նորից քեմենչեյինն եր: Յերկարատե պարից հետո, բոլորս ցր-
վեցինք տները:

Ինչ յերկարացնեմ, ծխախոտի մշտկման հետևյալ աշխատանքներն
ել նույն վոգեւորութեամբ վերջացրինք: Հունիսի կեսերից բաց ա-
րինք մեր մանկամասերն ու մանկապարտեզը և յերեկոյի պատճառով
տանը մնացած կանանց 90 տոկոսին ներգրավեցինք արտադրութեան
մեջ. շենքի անհարմարութեան պատճառով դժբախտաբար սեպտեմբերի
մեջ փակեցինք մեր մասերը: Այս տարի նոր շենքի կառուցումը ավար-
տեցինք ապրիլի 1-ին և հինց նույն օրը նորից բաց արինք մասերն
ու պարտեզը: Բացի մասերից, այս 1932 թվին կառուցում ենք ընդհա-
նուր ճաշարան, վորի բացումը հարյուր տոկոսով կազատի կանանց՝
տնային աշխատանքից: Ծիշտ ե, նոր կենցաղին անցնելու ուղղու-
թեամբ աչքի ընկնող նվաճումներ չունենք, դեռ մասամբ շարունակում
ենք հին ձևով ապրել, ոջախն ու «կլեմպուրը»*) դեռ մնում են, բայց
այս տարի արդեն թե վարչութիւնը և թե կուտնտեսականներն իրենց
ուշադրութիւնը դարձրել են նոր կենցաղին անցնելու գործին. մտադ-
րութիւն ունենք ընդհանուր բնակարաններ շինելու:

Կուտնտեսական կյանքի վրա առաջնորդումը շատ քիչ ուշադրու-
թիւն եր դարձվում. հաճախ ստացված թերթերն ել առանց կարդա-
լու մնում էին: Շնորհիւ մեր յերիտասարդ ուսուցչուհի ընկ. Հրանուշի
ջանքերին, բաց արինք կարմիր անկյուն, վորտեղ հանգստի ժամերին
հաճախ հավաքվում ենք, կարդում, գրույցներ անցկացնում և այլն:
Անդրադիտութիւնը վերացրինք լիովին, յետ չհաշվենք մի 5—6 հոգի,
վորոնք դեռ չեն կարողանում կարդալ-գրել: Հիմի վերացնում ենք կիսա-
գրագիտութիւնը. յես ու կինս հաճախում ենք կիսադրագետի լիկկա-
յան: Այս 1932 թվի հունվարի 1-ից արդեն յերեկոյութներ, ներկայա-
ցումներ լինում են հաճախակի: Գլուխ չեկավ ուղիղի գործը. յերկու
տարի յե աշխատում ենք, բայց չենք կարողանում ձեռք ձգել, յերևի
մի որ ուղիղ յե կունենանք:

Համեմատած անցած տարիների հետ, մեր կուտնտեսայիններն ան-
համեմատ զարգացած են քաղաքականապէս: Կուտնտեսութիւն կազ-
մելուց առաջ մեր գլուղում վոչ մի կուտանդամ կամ թեկնածու չկար.
կար կոմյերիտ բջիջ մի քանի հոգուց բաղկացած՝ են ել միայն տղա-
ներ: Ներկայումս մեր կուտնտեսութեան մեջ ունենք 5 կուտանդամ, 26
կուտեկնածու. իսկ կոմյերիտ բջիջն ընդգրկել է իր մեջ կուտնտեսա-
յին յերիտասարդութեան լավագոյն հարվածայիններին, վորոնցից
շատերն աղջիկ են: Հիմա մենք բացի տեխնիկական կիսադրագիտու-
թիւնը վերացնելուց, մեծ աշխատանք ենք տանում և քաղաքակա-

*) Շղթա, վորից կախում են կաթան:

նապես ուժեղանալու, ամեն հինգ տըր մի անգամ կանոնավոր կերպով տեղի յե ունենում քաղաքապետները:

Են, ինչ ասեմ, այժմ մեր աշխատանքը այնպես է առաջ գնում, վոր թե աշխատում ենք և թե սովորում: Մոռացա ասելու, վոր Ռոստովից դեռ մի 9—10 կոլտնտեսայիններ ունենք զանազան կուրսերում սովորող:

Գալով այս 1932 թվի աշխատանքներին, պետք է ասեմ, վոր յերկրային Կուսկոմիտեյի, Յերկրդործկոմի և Յերկրային Կոլտնտմի-ռության վորոշումներից հետո մեր կոլտնտեսության կազմակերպչական գործը հիմնովին փոխեցինք:

Փետրվարի 25-ին արդեն մեր կոլտնտեսության 1932 թվի արտադրական-ֆինանսական պլանը վերջնականապես պատրաստ եր՝ կոլտնտեսականների ընդհանուր ժողովում բազմակողմանի կերպով քննված և հաստատված:

Մարտի 5-ին վերջացրինք անցած տնտեսական տարվա յեկամտի բաշխումը, ընդհ. ժողովի վորոշումով կոլտնտեսայիններս ամեն մեկի իրեն հասանելիք դուարի 50 %-ը ժամանակավորապես թողեցինք կոլտնտեսության տրամադրության տակ՝ կոլտնտեսական ծխախոտագործական շինարարության համար: Մարտի սկզբներին վերընտրեցինք մեր վարչության կազմը, վորն և սկսեց կյանքում կիրառել յերկրային մարմինների վորոշումները:

XVI

Այս տարի արդեն մեր կոլտնտեսությունը բաժանված է արտադրական բրիգադների, աշխատանքի ամեն մի ճյուղին կցված է մի բրիգադ, վորին հանձնված է արտադրության այդ ճյուղին հարկ յեղած գյուղատնտեսական գործիքները, ամեն մի բրիգադ պատասխանատու յե իրեն հանձնված ճյուղի աշխատանքի վորակին ու քանակին, բացի դրանից պատասխանատու յե նաև գյուղատնտեսական ինվինտարին: Այսպիսով վերանում է դիմադրկությունը աշխատանքի ընթացքում: Յեվ վորովհետև բրիգադի ներսում ել ամեն մի անդամ իր հերթին ամրացված է աշխատանքի վորոշ մասին և գյուղատնտեսական գործիքներից մեկին, վորոնց համար նա պատասխանատու յե բրիգադի առաջ, ուստի բրիգադների ներսում ևս դիմադրկությունը վերանում է: Հասկանալի յե ուրեմն, վոր այս տարի մեր կոլտնտեսության մեջ աշխատանքի ամեն ճյուղերում խմբակային գործավարձի հետ միասին կիրառվում է անհատական ուղղակի գործավարձ և ամեն մի կոլտնտեսականի կատարած աշխատանքը գնահատվում է աշխատանքի քանակի և վորակի համաձայն: Դրա հետ մեկտեղ այս տարի մեր կոլտնտեսությունում կանոնավոր կերպով ստանում ենք մեր կատարած աշխատանքի համար կանխավճար:

XVII

Անցած տարիներում կոլտնտեսականներին կատարած աշխատանքը պրեթե վոչ վորքի կողմից չեր ընդունվում, մի խոսքով՝ աշխատանքը չեր ստուգվում, չեր պարզվում աշխատանքի իսկական քանակն ու վորակը: Հաճախ գրեթե աշխատողի բանավոր հայտարարության հիման վրա խմբավարը գրանցում եր նրա աշխատանքը, այնպես վոր լավ աշխատողն ու վատ աշխատողը հավասարապես ելին գնահատվում: պարզ է, վոր այսպիսի հանգամանքներում բարեխիղճ աշխատողները չեյին խրախուսվում: Այո տարի արդեն այդ բացն ել վերացնում ենք, վորովհետև բրիգադների կատարած ամեն մի աշխատանք ընդունում է վարչությունը համապատասխան ակտով, վորտեղ գրվում է կատարված աշխատանքի իսկական քանակը և վորակը, վորի համապատասխան ել գնահատվում է Մի խոսքով, լավ աշխատեցիր, լավ ել կատանաս: Բացի դրանից, յեթե բրիգադի աշխատանքը սահմանվածից ավելի յեկամուտ տա, այդ դեպքում բրիգադը համապատասխան պարգևատրվելու յե և, ընդհանրապես, յեթե բրիգադի աշխատանքի վորակի վատ լինելու պատճառով բերքի արդյունքը պակասի, ապա բրիգադի յեկամուտն ել համապատասխան կերպով պակասելու յե: Այս տարի առաջինների պես չենք շոտյում աշխորերը, մեր վարչության նախագահը և ամսականով աշխատող մի քանի հոգի իրենց աշխատավարձը (աշխորերով) ստանալու յեն համապատասխան իրենց աշխատանքի, այնպես վոր, համաձայն մեր ընդհ. ժողովի վորոշման, նրանց աշխատավարձը կոլտնտեսության ընդհ. յեկամտի 2 %-ից բարձր չի լինելու, վորքան նրանք լավ աշխատեն և նպաստեն կոլտնտեսության յեկամտի բարձրացման, այնքան ել կբարձրանա նրանց աշխատավարձը: Այս բոլորից հետևում է, վոր մենք փոխեցինք մեր հաշվառումը, համաձայն մեր կոլտնտեսության կամակերպչական նոր ձևին, կատարվում է և հաշվառքը նոր ձևով, աշխատանքը գրանցելիս համապատասխան գրքերում գրվում է կատարված աշխատանքի թե քանակը և թե վորակը, այնպես վոր գնահատում կատարելիս և աշխորերը հաշվելիս գրասենյակում յեկնում են վոչ միայն աշխատանքի նորմայից ըստ քանակի, այլ և ըստ վորակի, ճիշտն ասած այս գործը մեղանում մի քիչ կաղում, ե մեր հաշվապահ՝ Սիդորենկոյի հեռանալուց հետո:

Ցավալին մեր կոլտնտեսության մեջ այն է, վոր արտադնացությունը, փոխանակ կազմարեպվելու, ինքնահոսի յե մատնված: Կոլտնտեսայիններից վոմանք առանց հայտնելու և վարչության հետ համաձայնեցնելու, զնում են այս կամ այն քաղաքը արդյունաբերության մեջ աշխատելու, այս հանգամանքը մեր աշխատանքների պլանայնությանը խաղաղում է: Այս հանգամանքի պատճառն այն է, վոր մեր վարչությունն այս ուղղությամբ բացառական աշխատանք չի տանում և չի կանոնավորում արտադնացության գործը:

XVIII

3-րդ բոլշեիկյան գարնանացանին մենք դուրս յեկանք լավ կազմակերպված, լավ պատրաստված, բացի այն, վոր ամեն մի կոլտնտեսականի ամրացրել ենք աշխատող լծկաններից մեկին, վարչությունն

ամբողջ լծկաններն վրա հոգ տանելու և նրանց կերը նպատակահարմար կերպով ոգտադործելու համար նշանակել և կոլտնտեսական Կիրակոսին, վորը մեր կոլտնտեսություն մեջ հայտնի յն դեպի անասուններն ունեցած բարեխիղճ վերաբերմունքով և լավ խնամքով, այնպես վոր այս տարվանից արդեն մեր լծկանների դրուժյունը շատ լավ է և խնամքն՝ որինակելի: Մարտի սկիզբներին կատարված լծկանի և կերի ռաշոնական ստուգումը պարզեց, վոր մեր կոլտնտեսությունն ապահովված է լծկաններով և կերի ֆոնդով՝ ամբողջ գարնանացանի ընթացքում: Գյուղատնտեսական գործիքների նորոգումը ժամանակին վերջացրել ենք, մեր դարձնողը նորոգել է և նորոգում է հարևան կոլտնտեսությունների գյուղատնտեսական գործիքները ևս:

Թե լծկանի կողմից և թե գյուղատնտեսական գործիքների նորոգման տեսակետից կազմ ու պատրաստ լինելով և գարնանացանն իր ժամանակին սկսելու պատճառով, արդեն ապրիլի 1-ին ձխախոտի հերկը և միաժամանակ շիթիլանոցի բոլոր աշխատանքները վերջացրինք: ձխախոտի տնկելը, քաղհանը և մշակման հետագա աշխատանքներն էլ ժամանակին կատարել ենք, միաժամանակ բուքսիլային բրիգադ ուղարկելով հարևան կոլտնտեսությունները: Մեր արտադրական պլանները կատարելով մեկտեղ, մենք ընդառաջ ենք դնում կուսակցության և խորհրդային իշխանության առաջադրած քաղաքական-տնտեսական բոլոր կամպանիաներին: Անասնամթերումն առաջին քառամսյակում վերջացրել ենք, գյուղմիասնարկը ժամանակից առաջ վերջացրել ենք և 100 տոկոսով բաժանորդագրվելով «ավարտական տարվա» փոխառության, մեզ տրված առաջադրանքը գերակատարել ենք: միջոցների մոբիլիզացիայի գործում, առաջինը դուրս գալով, մեր կոլտնտեսությունն արժանացավ կարմիր դրոշի և մի քանի ընկերներ վորպես ֆինանկսիկներ պարգևատրվեցին:

Կուլեկտիվ աշխատանքն որե որ արմատանում է մեր մեջ, մենք բոլորն աշխատում ենք միասին. վորպես մի ընտանիք: Մեր հետագա աշխատանքների ընթացքում ևս, հետևելով կուսակցության հրահանգներին, ամրացնելով մեր կոլտնտեսական կադմակերպությունը, շարունակելով անխնա պայքարել կուլակային հալածարեցման, ձխախոտի կոնտրաբանդայի, դիմադրկության դեմ և այլ պայքարում բարձրացնելով զիսգապլինան և աշխատանքի արտադրողականությունը, կգերակատարենք միշտ մեր ձխախոտի պլանները և կտանք մեր պետությանը թե քանակով և թե վորակով լավ ձխախոտ:

Отв. редактор
А. Г. Аваньян
Тел. редактор
Г. М. Маркьян.

Ах—6

Сд. в набор 4/X—1932 г.
Сд. в печать 1/XII—1932 г.
Об'ем 1¹/₂ печ. листа
Тираж 2000 экз.

Уполкравлито № 0801 Газ.-ин. тип. СККПО. Статформет А5-148x210 Заказ № 5108-2759
Гор. Ростов на Дону.

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ.
ЦЕНА 50 КОП.

8207

29743

Նա արмянском языке

Կ. ԳԱՐՈՒՆԻ

ВСЕ КАК ОДИН

(Рассказы колхозника Овеса о
своем колхозе)

И во „СЕВЕРНЫЙ КАВКАЗ“

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՆԻՍՏԱՆԻ ՄԱՍԿԱՆԱԿԱԾԱՆ ՓՈՂ. 53
ԳՐԱԿԱՆՏՐՈՆ ԿԵՆՏՐՈՆԵՆ